

Economie in meervoud

Deel VI. Foundational Economy: heropbouwen van essentiële voorzieningen

Jef Peeters

Deze reeks behandelt nieuwe vormen van economisch denken en ermee verbonden praktijken die zich als alternatief presenteren voor de thans dominante kapitalistische markteconomie. In voorgaande afleveringen werd er vooral aandacht besteed aan vormen van economie die binnen of vanuit de civiele samenleving ontstaan, zoals gemeenschapseconomie, coöperaties en commons. Het algemene uitgangspunt is evenwel economische vernieuwing over alle maatschappelijke sectoren heen, een uitgangspunt dat ook door de beweging voor een Solidariteitseconomie erkend wordt. In deze bijdrage focussen we op de hernieuwde aandacht voor het belang van overheids-initiatief voor het realiseren van gelijkwaardig welzijn voor iedereen. Het is een van de reacties op veertig jaar neoliberal beleid. Dat kreeg een serieuze deuk door de financieel-economische crisis van 2008 en ook de coronapandemie toont vandaag zijn maatschappelijke ondoelmatigheid aan. Net deze crisis toont bij uitstek het belang van collectieve aanpak van voorzieningen. We kijken daarvoor naar het concept van de Foundational Economy, maar leggen ook de link met het voorstel van Universal Basic Services.

Het essentiële-economiecollectief

Foundational economy (FE) slaat op de productie en distributie van het geheel van essentiële goederen en diensten, zoals gezondheidszorg, zorg, onderwijs, huisvesting, nutsvoorzieningen en voedselvoorziening. Die zijn essentieel omdat ze de basis vormen die voor iedereen nodig is om een waardig leven te kunnen leiden, als dusdanig een motor zijn voor welzijn, alsook de basis vormen voor burgerschap. In Nederlandse vertaling spreekt men daarom van de 'essentiële economie'.¹ Het begrip wordt uitgedragen door een groep onderzoekers die daarmee het economisch beleid willen herkaderen en beïnvloeden.

Het begon met een team onderzoekers van het Centre for Research on Socio-Cultural Change (CRESC) van de Universiteit van Manchester, dat vanaf 2004 rond thema's van algemeen belang werkte en daarover toegankelijke werkdocumenten en onderzoeksrapporten publiceerde. Vanaf ongeveer 2011 was dat werk steeds meer gericht op het herwaarderen van het alledaagse, aanvankelijk in de vorm van kritiek op het industriebeleid via een aantal sectorstudies. Dat leidde in 2013 tot de publicatie van het eerste *Manifesto for the Foundational Economy*.²

Het manifest was de aanleiding voor de oprichting van het Foundational Economy Collective³ (FEC), een collectief van (voornamelijk) Europese academische onderzoekers⁴ die samenwerken om de idee van de essentiële economie verder te ontwikkelen, er onderzoek rond te doen en experimenten op te zetten. De leden hebben verschillende disciplinaire achtergronden en ook verschillende politieke voorkeuren, maar vanuit een collectieve ingesteldheid werken ze voortdurend samen. Daarbij streven ze naar sociale innovatie die verandering nastreeft op een politiek realistische manier. De meest uitgebreide uitwerking van hun betoog is het boek *Foundational Economy. The Infrastructure of Everyday Life* (2018), dat in 2019 ook in het Italiaans en Duits verscheen. Dat boek introduceerde ook argumenten over de relatie tussen economie en burgerschap, die verder uitgewerkt werden in de essays, verzameld in het pas verschenen *The Foundational Economy and Citizenship*.⁵ Als reactie op de coronacrisis publiceerde het collectief in 2020 ook een nieuw manifest.

Bij de hierna volgende voorstelling van de FE-benadering is het goed om de Britse ervaring met het neoliberale beleid vanaf de jaren 1980, met Margaret Thatcher en opvolgers, in het achterhoofd te houden.

Het eerste manifest

De auteurs van het *Manifesto* (Bentham et al. 2013) stellen vast dat, hoewel er meerdere economieën zijn, economen en beleidsmakers over 'de economie' blijven spreken.⁶ Als het dan aankomt op economische vernieuwing, zoals na de crisis van 2008, gaat men wel focussen op bepaalde soorten economische activiteit zoals sectoren met een hoog onderzoeks- en ontwikkelingsgehalte (O&O of R&D) die door innovatie voor groei zouden zorgen; of sectoren met een hoge toegevoegde waarde, zoals geneesmiddelen of software, die export genereren en het nationale concurrentievermogen in stand zouden houden. Dergelijke activiteiten worden als intrinsiek dynamisch en transformatief beschouwd en fungeren als een model voor succes. Zo worden ze de basis van beleidsvorming, niet alleen in de betrokken sectoren, maar ook om structurele veranderingen door te voeren en de groei in de hele economie te stimuleren. In die lijn richt het 'nieuw industrieel beleid' in het VK zich op onder meer automobielenindustrie, farmaceutica en biowetenschappen, digitale media en groene technologie.

Het manifest toont met cijfers aan dat die focus vanuit maatschappelijk oogpunt niet terecht is. Zo dragen in de UK de O&O-intensieve sectoren voor minder dan 2 procent bij aan het bbp, terwijl dat voor de hele fabricage slechts 11 procent is, waarbij een groot deel van de tewerkstelling in alledaagse sectoren als de voedselverwerking zit. Met

andere woorden het grootste deel van de nationale economie blijft door de focus op technologiegedreven ondernemingen onzichtbaar. Daarom voeren de auteurs het begrip 'foundational economy' in voor 'de alledaagse productie van dagelijkse behoeften'. Wat we de essentiële economie zullen noemen, is dat deel van de economie dat goederen en diensten creëert en distribueert die door

Wat we de essentiële economie zullen noemen, is dat deel van de economie dat goederen en diensten creëert en distribueert die door iedereen worden geconsumeerd.

iedereen worden geconsumeerd (ongeacht inkomen en status) omdat ze het dagelijks leven ondersteunen' (p.7). Die economie is overigens zeer uitgebreid en stelt ongeveer 40 procent van de beroepsbevolking te werk.

Een belangrijke wending die het begrip 'essentiële economie' neemt in vergelijking met traditionele economische indelingen is dat ze niet de institutionele benadering van productiesectoren als basis neemt. Het vertrekpunt is wat burgers nodig hebben en waar dus hun belangrijke bestedingen liggen. De voorzieningen van de essentiële economie worden daarbij door verschillende soorten spelers geleverd: overheden, private bedrijven, non-profitorganisaties. Volgens het manifest domineren thans drie grote instituties de essentiële economie: de staat, geprivatiseerde nutsbedrijven en supermarkten. De staat is daarbij de belangrijkste, maar wat dat betekent voor de burgers hangt wel af van het soort beleid dat gevoerd wordt.

'Centraal en lokaal is [de overheid] de belangrijkste financier van uitbestede activiteiten en onvermijdelijk de regulator van veel geprivatiseerde en particuliere activiteiten die opereren in een context van politiek geconstrueerde winstgevendheid. Deze politieke constructie van winst is direct en duidelijk in gereguleerde, quasi-monopolie-nutsbedrijven; maar ze is ook belangrijk in de particuliere sector, waar stedenbouwkundige voorschriften bijvoorbeeld aan een supermarkt een effectieve territoriale franchise geven.' (p. 12)

Tegenover het heersende neoliberale beleid vraagt de essentiële economie om een fundamenteel andere interventie die de gangbare ondernemingsmodellen uitdaagt. Het *'doel moet zijn om sociale maatregelen van ketenwaarde door te drukken tegenover de dominante puntwaarde-maatregelen, ontstaan uit het management van de private sector'* (p.14). Dat gaat om de praktijk die aandeelhouderswaarde vooropstelt en daartoe op zoek gaat naar individuele transacties op een knooppunt met lage kosten en/of hoge winsten, terwijl de economische of sociale gevolgen elders in de productie- en consumptieketen gemarginaliseerd worden. Daartegenover wordt de idee ingezet dat alle essentiële ondernemingen eigenlijk een *sociale franchise* genieten, een maatschappelijke toelating om onder bepaalde voorwaarden een activiteit te mogen uitoefenen.⁷

'Ondernemingen werken als maatschappelijk gelokaliseerde entiteiten waarvan de activiteiten steunen op en worden beperkt door (bijvoorbeeld) wettelijke, contractuele vereisten en in verschillende gradaties door ethische of gebruikelijke kaders. In de essentiële economie is dit meer dan gewoonlijk duidelijk, omdat winsten gemaakt worden in sociale en geografische ruimtes die min of meer politiek geconstrueerd zijn.' (p.17)

Die idee van een sociale franchise willen de auteurs actief inzetten om de essentiële economie opnieuw vorm te geven. Dat betekent ervoor te zorgen dat het voor bedrijven niet alleen om economische transacties met puntwaarde gaat, maar ook om wederkerige sociale relaties. Het economisch beleid moet dan zo geherformuleerd worden dat de voorziening van alledaagse goederen en diensten verweven wordt met de meervoudige identiteiten van mensen als consumenten, arbeiders en lokale bewoners. Prijzen,

lonen en levenskwaliteit moeten dus ‘getrianguleerd’ worden. Het doel is om via sociale franchise een nieuwe wereld tot stand te brengen *‘waar het niet langer zo gemakkelijk zal zijn voor bedrijfsraden om samen te spannen om de minimumlonen omlaag te krijgen, of voor supermarkten om lokale bekommernissen te negeren’* (p.18). Het gaat nog steeds om innovatie, maar een die eerder sociaal dan technologisch is. De auteurs besluiten daarbij hun manifest met de radicale conclusie dat hun visie ook een heruitvinding van de (Britse) politiek inhoudt.

De ‘essentiële’ benadering

Die eerste ideeën uit het manifest werden sindsdien verder uitgewerkt via onderzoek en publicaties van het FEC, en blijven daarbij ook evolueren. Zo publiceerde het collectief onlangs *The Foundational Approach* (2020c), een bijgewerkt overzicht van hun argumentatie over de essentiële economie. Samen met het boek uit 2018 gebruiken we die tekst in grote mate als leidraad voor wat volgt. De tekst begint met een samenvatting van drie basisideeën van de FE-benadering. Die zouden breken met gevestigde denkwijzen met als vanzelfsprekend beschouwde veronderstellingen over economie, samenleving en politiek. We geven de tekst integraal weer voor we op een aantal punten dieper ingaan.

- *Het welzijn van burgers — nu en in de toekomst — hangt minder af van individuele consumptie dan van hun sociale consumptie van essentiële goederen en diensten in de essentiële economie.* De essentiële economie omvat de materiële infrastructuur van leidingen en kabels die de huishoudens met elkaar verbinden en voorzieningen zoals gezondheidszorg en zorg, waar alle burgers op vertrouwen. Deze systemen vormen de infrastructuur voor veilig en geciviliseerd leven. Maar ze worden niet automatisch gecreëerd of vernieuwd naarmate het individuele inkomen toeneemt.
- *De onderscheidende, primaire rol van het overheidsbeleid zou daarom moeten zijn om de voorziening van basisgoederen en -diensten voor alle burgers op een maatschappelijk verantwoorde manier veilig te stellen (niet om de particuliere consumptie te stimuleren om economische groei te bewerkstelligen).* Een sociaal verantwoorde kwalificatie impliceert twee dingen: ten eerste, fatsoenlijke lonen en voorwaarden voor de grote aantallen die als onmisbare werkers betrokken zijn bij het leveren van essentiële goederen en diensten; en, ten tweede, de essentiële voorziening voor de huidige generatie burgers mag via haar belasting van de planeet de noodsituatie van natuur en klimaat niet verergeren.
- *Toegang tot basisdiensten van goede kwaliteit is een politieke kwestie van burgerrechten. Maar we moeten ook fundamentele vernieuwing bewerkstelligen in een staatsbestel waar ons bereik groter is dan onze greep erop: politieke macht is versplinterd, economische belangen staan verandering in de weg en we beginnen vaak niet met te weten wat we moeten doen.* De essentiële benadering gaat dus over het hoe en de zorgvuldige beleidspraktijk, met een transitie naar een radicale transformatie via leren door te doen en door het sluiten van politieke allianties voor verandering. Dat breekt met de top-down-, technocratische politiek van ‘stem op ons en we zullen de economie voor je laten werken’ en erkent de grenzen van de nieuwe

municipalistische stromingen in Europa om gemakkelijk zinvolle veranderingen tot stand te brengen.

Essentiële economie als een economische zone

De FE-benadering gaat uit van het bestaan van meerdere economieën. Zoals al in het manifest aangegeven was, gaat men daarvoor naar de vraagzijde van de economie kijken. De economie wordt dan verdeeld in zones op basis van ‘de onherleidbare heterogeniteit van consumptie-uitgaven’. Aan de aanbodzijde horen daar karakteristieke bedrijfsmodellen van toeleveranciers, bronnen van inkomsten, organisatievormen en relaties tot openbaar beleid bij (zie tabel). De ‘essentiële’ zone is dan de sfeer van sociale consumptie door middel van verschillende soorten collectieve systemische voorziening en regulering. De vereiste van lokale distributie maakt dat essentiële activiteiten immobiel zijn in vergelijking met (andere) marktactiviteiten. Bovendien biedt de noodzaak van investeringen in infrastructuur, bouwvergunningen of overheidscontracten veelal bescherming tegen concurrentie.

Het punt is dat aan een aantal behoeften maar tegemoetgekomen kan worden door structureel uitgebouwde voorzieningen — wat door de COVID-19-pandemie nog maar eens is aangetoond.

Het opzet van het FEC is niet om zoveel mogelijk collectieve voorzieningen uit te bouwen ter vervanging van private consumptie. Het punt is dat aan een aantal behoeften maar tegemoetgekomen kan worden door structureel uitgebouwde voorzieningen — wat door de COVID-19-pandemie nog maar eens is aangetoond. Hogere inkomens kunnen daar als dusdanig niet voor zorgen. Het is daarom de bedoeling om te streven naar *‘een verantwoord evenwicht tussen individuele en sociale consumptie, waarbij het belang wordt erkend van regelgeving om de belangen van de burgers te beschermen’* (FEC 2020c: 2).

Voor de essentiële voorzieningen maakt men onderscheid tussen twee types⁸:

- *Materiële voorzieningen/diensten* die via fysieke netwerken (water, elektriciteit, gas, telecommunicatie, transport en mobiliteit) of bedrijfstakken (bankdiensten, voedselvoorziening, o.a. supermarkten) de huishoudens verbinden met dagelijkse noodzakelijkheden. Die zijn vandaag grotendeels privaat of geprivatiseerd omdat ze een inkomensstroom genereren.
- *Providentiële voorzieningen/diensten*, een subset van (voornamelijk) welzijnsactiviteiten in de publieke sector die de universele diensten leveren die beschikbaar zijn voor alle burgers, waaronder primair en secundair onderwijs, zorg en gezondheidszorg, alsook inkomensbehoud. Dergelijke voorzieningen worden nu steeds meer uitbesteed. Verder is huisvesting een discussiepunt omdat er feitelijk een strijd is tussen sociale huisvesting als een recht en particuliere huisvesting als een vermogen (*asset*). Daarbij verschuift de grens tussen sociaal recht en huishoudelijk vermogen in de loop van de tijd, en zijn er grote verschillen tussen landen.

Kenmerken van zonale economieën

	Vorm van consumptie	Voorbeelden	Ondernemingsmodel toeleveraar (provider)	Bron van inkomsten	Organisatorische mobiliteit en mortaliteit	Post-1980 publiek beleid
Kernconomie: familie en gemeenschap	Niet-economisch omdat 'we moeten elkaar liefhebben of sterven' ⁹	Ouderschap, vrijwilligerswerk, enz.	Gift: geen aanrekening of recuperatie van kosten	Goodwill	Heruitgevonden vormen, bijv. scheiding en huwelijk; civiele-samenlevingsorganisatie	Wanneer de staat zich terugtrekt, probeer het met vrijwilligers
Essentiële economie	Dagelijkse noodzakelijkheden via infrastructuur-systemen van net-werken en bedrijfstakken (branches)	Materieel: bijv. voedsel en nutsvoorziening; Voorziening: gezondheid en zorg, sociale huisvesting	WAS laag risico, lage opbrengst, langetermijn-horizon voor publieke en private toeleveraars	Belastingopbrengst voor gratis of gesubsidieerd gebruik; of gereguleerde private verkoop	Lage mobiliteit en mortaliteit omdat net-werken en branches bedrijven 'gronden'; sta-biele vraag	Privatisering, uitbesteding en aandehouderswaarde; beursgenoteerd (met beperkte aansprakelijkheid) = nieuw bedrijfsmodel
Over het hoofd gezetene economie	Occasionele aankopen van alledaagse, culturele noodzakelijkheden	Afhaalvoeding, haarknippen, sofa's	Financiële ondernemingen vs. KMO en micro-ondernemingen voor levensstijl en rondkomen	Discretionair uit marktinkomsten	Hoge mortaliteit van kleine bedrijven en structurele verschuivingen, bijv. streaming vervangt DVD	Onder de beleidsradar als bedrijven te klein zijn om extern kapitaal aan te trekken
Verhandelbare, competitieve economie	(nage-streefde) private aankoop	Wagens, elektronica, nieuwe keukens en badkamers, private huisvesting	IS hoog risico, hoge opbrengst, kortetermijnhorizon	Marktinkomen uit bezoldigingen (overheids subsidies voor O&O, training, enz.)	Hoge mobiliteit door ongebondenheid onder vrijhandel; cyclische vraag	Bedrijfsvriendelijk, structurele hervormingen

Het FEC stelt dat een dergelijke lijst als dusdanig weinig zegt over universele menselijke behoeften, maar meer over de maatschappelijke context en de beschikbare technologieën. De lijst beschrijft dus de voorwaarden voor menselijk bloeien in specifieke tijden en plaatsen. Die gesitueerdheid, met bijhorende sociale strijd, blijkt ook uit een tweede beschreven zone, die van de ‘over het hoofd geziene economie’ (*overlooked*). Die vormt een soort buitensfeer rondom de essentiële economie en omvat goederen en diensten die cultureel gezien als essentieel beschouwd worden, maar waarvan de aankoop occasioneel is en uitgesteld kan worden. Het gaat enerzijds om alledaagse en als vanzelfsprekend beschouwde behoeften (zoals kleding, meubels, dubbele beglazing en centrale verwarming), die vaak samengaan met stijlkenmerken, en die via verschillende kanalen aangeschaft worden. Anderzijds betreft het levensstijlondersteunende (vaak low-tech) goederen en diensten zoals huisonderhoud, lichaamsonderhoud inclusief kappers, dierenvoeding, vrije tijd inclusief toerisme. Ook deze economische zone zorgt voor een groot gedeelte van de werkgelegenheid.

Naast de *foundational* en de *overlooked economy* worden nog twee zones onderscheiden: de *tradeable* (verhandelbare) *economy*, zeg maar de private markteconomie, en de *core economy* of kerneconomie van huishoudens en gemeenschappen. Het valt op dat de kerneconomie zonder extra tekstuele toelichting wordt opgenomen in de tabel en ook het boek brengt ons daarover niet verder. We komen daar nog op terug.

Ten slotte maakt het FEC een onderscheid tussen de oude en de nieuwe fase in de essentiële economie. FE 0.1 staat voor het geheel van publieke innovaties op het vlak van gezondheid en welzijn vanaf einde 19de eeuw (o.a. watervoorziening, sanitair en rioleringen) tot en met de sociale zekerheidssystemen zoals ze na WOII opgezet werden. Het hoogtepunt daarvan ligt in de zogenaamde *Trente Glorieuses*, de gouden dertig jaren van 1945 tot 1975. Het herstel van FE 0.1 van de neoliberale afbraak is nodig, maar volstaat niet. Het ecologisch vraagstuk noopt tot nieuwe innovaties, waarbij men er zich van bewust moet zijn dat een deel van de oude oplossingen mee voor dat probleem gezorgd hebben. FE 0.2 staat voor de opkomende innovaties zoals CO₂-neutrale elektriciteitsvoorziening, huisvesting en voeding. Dat impliceert ook serieuze sociaal-culturele veranderingen, bijvoorbeeld vermindering van de vleesconsumptie en het verlaten van de wagen als universeel verplaatsingsmiddel.

Ethisch-politieke fundering

Het belang van structureel uitgebouwde voorzieningen om tegemoet te kunnen komen aan basisnoden van mensen is voor het FEC geen louter technisch-economisch gegeven, maar een fundamenteel morele kwestie. Dat laat zich vertalen naar de rechten en plichten van burgers en dus naar verplichtingen voor de staat om daaraan te beantwoorden. ‘Essentiële economie’ is dus veel meer dan een beschrijvende term voor een deel van de economie, maar omvat een normatief element. Daarbij wordt het ‘essentiële’ als een constitutioneel gegeven beschouwd, een geheel van regels dat mee de basis van overheidsbeleid vormt. In die lijn is ‘*een systeem-gebaseerde herverdeling die universele rechten op diensten uitbreidt*’ (FEC 2018: 130) het fundamentele voorstel van FEC als

antwoord op de maatschappelijke uitdagingen van vandaag. Hun boek besteedt een volledig hoofdstuk aan de onderbouwing daarvan.

Om te beginnen wordt ervoor gepleit om technisch beleid en politieke filosofie opnieuw met elkaar te verbinden, een verbinding die verloren is gegaan met de scheiding van academische disciplines en het positivistisch onderscheid tussen feiten en waarden. De erkenning van economie als een morele kwestie was echter wel aanwezig in de traditie, waarbij verwezen wordt naar onder meer Adam Smiths *Theory of Moral Sentiments*, maar ook naar Keynes en Beveridge. Maar ook feitelijk is de essentiële economie altijd een morele economie geweest: *'de goederen en diensten die ze levert, geven vorm aan een opvatting van het goede leven, hoewel het zelden voorkomt dat die conceptie in zulke verheven termen wordt uitgedrukt'* (FEC 2018: 95).

De erkenning van economie als een morele kwestie was echter wel aanwezig in de traditie.

Voor een filosofische verwoording van de morele basis voor essentiële voorziening komen de auteurs niet toevallig terecht bij de *capability*-benadering van Amartya Sen en Martha Nussbaum.¹⁰ Menselijke vermogens zijn immers verbonden met de idee van het goede leven en de mogelijkheden voor menselijk floreren. En de vermogensbenadering

biedt een manier om politieke en economische systemen daaraan te toetsen. Nussbaum heeft dat verder uitgewerkt tot een rechtenbenadering die verbonden kan worden met burgerschap. In die lijn is essentiële voorziening nodig om burgers toe te laten hun eigen mogelijkheden te ontwikkelen en ze hebben daar ook recht op.

'Het belangrijke punt is dat [...] economische middelen geen technische input voor de productie zijn, maar een politiek-moreel middel tot welzijn en bloei; individuele interne capaciteiten en vaardigheden staan in wisselwerking met externe structurele factoren in het bepalen van vermogens.' (FEC 2018: 92)

Essentiële economie en burgerschap delen een belangrijk kenmerk. Zij hebben beide een algemeen karakter terwijl ze in de praktijk verbonden zijn met een gegeven ruimte. Of, politiek gezien is er een spanning tussen het universeel karakter van rechten en het gegeven dat sociaaleconomisch beleid zich altijd afspeelt binnen concrete grenzen. De auteurs benadrukken echter dat burgerrechten en bijhorende aanspraken niet zomaar afgeleid kunnen worden van de concrete politieke keuzes die gemaakt worden. Die blijven steeds contesteerbaar in het licht van algemene morele inzichten.

Ten slotte wordt bekeken hoe rechten van burgers kunnen leiden tot plichten voor bedrijven. Vertrekpunt is dat bedrijven een erkenning hebben als rechtspersonen, met daaraan gekoppelde rechten en verplichtingen. De auteurs pleiten ervoor om die verplichtingen van bedrijven veel explicieter te maken als een uiting van wederkerigheid tegenover een samenleving die hen de mogelijkheid geeft om hun economische activiteiten uit te oefenen en er winst aan te onttrekken. Hier zien we het idee van 'maatschappelijke franchise' uit het manifest terugkomen. Naar beslissingsrecht pleiten de auteurs voor een benadering die de *functie* van een bedrijf in de samenleving boven het eigenaarschap ervan plaatst. In het bijzonder alle bedrijven uit de essentiële

economie (al dan niet *for-profit*) doen aan openbare dienstverlening. En daarvoor moet er een nieuwe 'constitutionele' regeling uitgewerkt worden. Daarvoor worden drie elementen aangegeven. Om te beginnen moeten zij een publieke status krijgen. Verder moeten zij onderworpen worden aan dezelfde algemene ethische standaarden als publieke instituties. Maar daarbovenop moet er een systeem van 'maatschappelijke licenties' ontwikkeld worden voor specifieke vormen van activiteiten.

Van kritiek naar vernieuwing

Die 'constitutionele' beweging is net het tegenovergestelde van de vernietiging van de essentiële economie via privatisering en uitbesteding door het neoliberale beleid vanaf de jaren 1980. Het FEC vergelijkt die afbraak met de maatschappelijke 'ontbedding' van de economie zoals beschreven werd door Karl Polanyi voor het vroege kapitalisme.¹¹ Daarbij worden er vier vormen van 'ontkoppeling' beschreven. 1) De dominantie van aandeelhoudersbelangen ontkoppelt economie van de *productie* van goederen en diensten waar consumenten nood aan hebben. 2) De oriëntatie op kwartaalcijfers ontkoppelt economie van de *lange termijn* van sociale reproductie, fundamentele vooruitgang en technische verandering. 3) De relatie tussen een bedrijf en zijn *territorium*, zowel fysisch als op vlak van sociaal netwerk, wordt aangetast. 4) De ontkoppeling van *werk* toont zich in de taal van '*human resources*,' waarbij arbeid een te reduceren kost is. Werkers worden niet meer gezien als participerende subjecten, wat zich toont in de liberalisering van de arbeidsmarkt.¹²

Omdat er een 'bedrijfsvriendelijk' klimaat geschapen moet worden, gaan privatisering en uitbesteding samen met deregulering. Dat doet de maatschappelijke machtsbalans verschuiven, waarbij de financialisering van de economie en de financiële engineering door grote spelers dat alleen maar erger maken. Om de vernietiging van de essentiële economie tegen te gaan is het echter onvoldoende om weerstand te bieden tegen de 'roofzucht' van het financiële kapitaal. '*Het gaat er ook om de economie terug in te bedden binnen maatschappelijke randvoorwaarden en ambities*'. (FEC 2018: 84)

Het grote probleem is volgens het FEC echter, dat we met een falende staat zitten.¹³ Om te beginnen gaat het daarbij niet zozeer om inadequate overheidsvoorzieningen, maar om een abdicatie van essentiële verantwoordelijkheden. Dat uit zich direct in de terugtrekking van de staat door privatisering en uitbesteding. Maar meer subtiel is het ontstaan van een 'post-administratieve staat' die niet meer de capaciteit heeft om de zone van essentiële voorzieningen te reguleren. En dat heeft niet alleen betrekking op de NV's die er werkzaam zijn, maar ook op de autonome *not-for-profit*-ondernemingen die hun gang kunnen gaan en soms hun sociale verplichtingen degraderen.

Een tweede disfunctionaliteit ondergraaft het zoeken naar een balans tussen op marktinkomen gebaseerde private consumptie en infrastructurele collectieve consumptie. Dat slaat op een economisch beleid dat via haar fiscaal en monetair beleid gericht is op de groei van het nationaal inkomen en jobs: op de groei van marktinkomens zonder naar de samenstelling ervan te kijken; op de creatie van jobs zonder de kwaliteit ervan te garanderen. '*Het resultaat is particuliere welvaart (voor sommigen) en essentiële*

armoede (voor velen).' Het bedrijfsvriendelijke fiscaal beleid beperkt echter de capaciteit van de staat om inkomens voldoende te kunnen bufferen.

Ten derde genereert het kader van nationaal inkomen ook een fixatie op hogere productiviteit en efficiëntie als beleidsdoelstelling, in plaats van rechtstreeks op sociale waarde en op efficiëntie. Net daar pleit de FE-benadering voor. Daarin weet ze zich verwant met de donut-economie van Kate Raworth (2017), maar ze zegt zich ervan te onderscheiden omdat ze voor de aanpak van het ingewikkelde (*wicked*) efficiëntieprobleem nieuwe maatregelen en vormen van sociaal onderzoek zou bijbrengen, alsook een politieke benadering waarmee we richting transformatie kunnen gaan.¹⁴

Zoals gezegd wil het FEC opnieuw een grotere rol voor de overheid, maar wel op een realistische manier. Het gaat er niet om de outsourcingrevolutie van de afgelopen decennia terug om te keren naar een volledige staatsvoorziening van openbare diensten. Dus ook voor de vormen van voorziening houdt de FE-benadering het bij een pragmatische erkenning van economisch pluralisme.

'[Ons voorstel] aanvaardt dat particuliere ondernemingen, KMO's en non-profitorganisaties een sleutelrol spelen in de moderne staat — zelfs zo belangrijk dat ze het best kunnen worden beschouwd als bestuursinstellingen die in onderlinge afhankelijkheidsrelaties (co-dependence) met de staat zijn verbonden. Maar het vereist wel dat zakelijke en niet-zakelijke actoren die zo centraal staan bij het leveren van essentiële diensten, onder de constitutie worden gebracht met van alle kanten erkende verplichtingen.' (FEC 2018: 113)

Dat neemt niet weg dat een zekere radicaliteit nodig is om positieve verandering in het beleidsparadigma tot stand te brengen. In het boek worden daartoe vier belangrijke verschuivingen naar voor geschoven, die deels herhalen wat we al bespraken.¹⁵

- Vraag aan burgers wat zij willen zodat essentieel beleid het resultaat is van een conversatie en geen top-downagenda. Enquêtering volstaat hiertoe niet. Daarom wordt er groot belang gehecht aan deliberatieve fora.
- Vergroot de maatschappelijke invloed op ondernemingen via invoering van sociale licenties voor alle grote bedrijven (publiek, non-profit en privaat) en via het in kaart brengen van kmo's en micro-ondernemingen om hun capaciteiten op te bouwen.
- Vind belastingen opnieuw uit zodat er een inkomensbasis is voor essentiële diensten en investeringen. Wij leven in rijke samenlevingen met een groot sociaal gecreëerd surplus. De vraag is waar men dat voor wil inzetten. Belastingen is dan de manier waarop de overheid een gerechtvaardigd deel van het surplus kan opeisen ten behoeve van de gemeenschap die dat heeft helpen tot stand brengen.
- Bouw hybride essentiële allianties op met intermediaire instituties omdat de overheid niet altijd welwillend of competent is. Daarin moeten zowel lokale/regionale overheden betrokken worden als middenveldorganisaties. Net omdat geen enkele actor de volledige last of het leiderschap voor het essentieel initiatief

kan dragen is dat nodig. De heterogeniteit van doelen en middelen van dergelijke allianties maakt het vinden van een gemeenschappelijke agenda evenwel niet eenvoudig. Om de energie te kunnen richten op transformatie moeten daarom de regelgevende en financiële hefboomen voor verandering geanalyseerd worden op specifieke plaatsen (steden, regio's en landen).

Dat laatste kan direct verbonden worden met het pleidooi om acties voor vernieuwing van de essentiële economie te beginnen met lokale en/of regionale 'prefiguratieve' experimenten. Het gaat om een leren door te doen, geduid als 'radicale sociale innovatie'. Als voorbeeld wordt onder meer de herunicipalisering van watervoorziening in heel wat Europese steden aangehaald. Lokalisme kan echter een valkuil zijn wanneer de strategische doelstelling om vat te krijgen op gevestigde bedrijven en op de hele toeleveringsketen uit het oog verloren wordt.¹⁶

'Maar dit gezegd zijnde, is lokalisme politiek essentieel. We kunnen immers alleen iets te weten komen over serviceprioriteiten en knelpunten door dialoog met gemeenschappen. En essentiële taal kan de lokale activisten, die onze natuurlijke radicale basis vormen, versterken. Maar experimenten zullen niet tot transformatie leiden zonder een bredere analyse van de condities voor transformatie.' (FEC 2020c: 13)

Het doel van experimenten is ook om 'hoop mogelijk te maken' (FEC 2018: 154) en zo bondgenoten te winnen. Daarbij moet rekening gehouden worden met de heterogeniteit van de politieke klasse, waardoor een zorgvuldige beleidspraktijk ook daar 'harten en hoofden' kan winnen. In ieder geval neemt burgerschap hier een centrale plaats in. Dat is echter niet uitgewerkt in de hier verwerkte publicaties. Het nieuwe boek *The Foundational Economy and Citizenship* (Barbera & Jones 2020)¹⁷ belooft hier meer over, maar dat konden we nog niet inzien.

Principes van de zorgzame essentiële benadering

De specificiteit van lokale omstandigheden maakt dat de essentiële benadering geen algemene methode of model kan zijn. Het FEC heeft wel een soort checklist van basisprincipes opgesteld waarmee de kwaliteit de vele verschillende acties die allianties willen opstarten beoordeeld kunnen worden. We geven ze integraal weer.¹⁸

- *Het doel is 'levens van burgers de moeite waard om geleefd te worden,'* wat een beter leven betekent voor huishoudens in termen van handelingsvermogen en bekwaamheid (*agency and capability*), ondersteund door goederen en diensten van een gereorganiseerde essentiële economie; het gaat er niet om banen en groei van verhandelbaar inkomen en toegevoegde waarde tot hoogste doelen te maken.
- *De hefboom is om 'te erkennen wat er is, mogelijk te maken wat er is en voort te bouwen op wat er is,'* waarbij deze benadering gericht is op de herwaardering en ontwikkeling van ter plaatse gevestigde activa; het is geen fantasie om ons te richten op het aantrekken van mobiele hulpbronnen zoals binnenkomende investeringen.

- *De aanpak is ‘leren door te doen,’* omdat we op domeinen als de ondersteuning van microbedrijven of de hervorming van de zorg moeten experimenteren vermits we niet vertrekken vanuit modellen of sjablonen en we leren vanuit de bijzonderheden; vandaar de behoefte aan een ondersteunend centrum dat sponsors verandert en helpt bij het delen van leren.
- *De werkhypothese is dat ‘sociale waarde voortkomt uit het politiek mobiliseren van verschillende actoren om samen te werken,’* omdat effectieve actie tot stand komt nadat coalities van heterogene krachten werden gemobiliseerd.
- *Analyse is nodig om ons voorbij stereotypen te brengen,* zoals ideeën dat de private sector het creëren van rijkdom (of het extraheren van waarde) is, de publieke sector het consumeren van waarde, of dat de derde sector altijd eerbaar is. In dit geval zal de analyse bedrijfsmodellen, inkomstenbeperkingen en capaciteit onderzoeken die specifieke resultaten bepalen.

Wat na de coronapandemie: het 2020-manifest

De COVID-19-crisis maakte het belang van essentiële dienstverlening en de bijhorende beroepen — van verpleegkundigen tot winkelpersoneel en huisvuilophalers — overduidelijk. De grote vraag is dan of we na de crisis doorgaan met hetzelfde economisch beleid als voorheen of niet.¹⁹ Voor het FEC was corona in ieder geval een aanleiding om hun benadering opnieuw voor het voetlicht te brengen en uit te werken tot een tienpuntenplatform voor een nieuw ‘sociaal pact’, om te voorkomen dat we *‘terugval- len op de neoliberale narratieven en verdienmodellen die ons de laatste decennia zowel sociaal als ecologisch in de steek lieten’* en om *‘de prioriteiten [te]verschuiven naar de essentiële economie die voorziet in onze levensbehoeften en die economische waarde op een solidaire manier invult’* (FEC 2020b: 4).

‘We moeten ons scharen achter een programma dat meerdere van onze punten in een coherent politiek-filosofisch narratief weet in te bedden. De kern van onze argumentatie is dat de democratische politiek enkel electorale steun zal krijgen als het is vevat in een nieuw sociaal contract dat burgers opnieuw de basale vormen van sociale bescherming biedt.’ (FEC 2020b: 14)

Het tienpuntenplatform werd in maart 2020 gepubliceerd als een langere tekst (FEC 2020a) en vervolgens ook in een ingekorte vorm als een nieuw manifest, dat in meerdere talen verscheen, waaronder het Nederlands (FEC 2020b). Omdat de tekst dus goed toegankelijk is, beperken we ons hier tot een loutere opsomming van de tien punten:

1. Begin met zorg.
2. Huisvesting en energie zijn na de zorg de volgende prioriteiten.
3. De voedselvoorziening moet worden hervormd.
4. Introduceer een sociale licentie.
5. Verschuif de belastingdruk op inkomen en consumptie naar vermogen en kapitaal.

6. Maak van de essentiële economie een verplicht beleggingsdomein voor pensioenfondsen.
7. Verkort en versimpel de productieketens van essentiële goederen en diensten.
8. Iedere stad, dorp en streek een eigen duurzaamheidsplan.
9. Versterk de bestuurlijke en technische capaciteiten van lokale overheden.
10. Aanvaard een zekere verantwoordelijkheid voor de essentiële economie in de buurlanden van Europa.²⁰

Universele basisdiensten?

Er circuleren vandaag meerdere voorstellen die voor ‘universele basis’ -voorzieningen, -diensten, -inkomens... pleiten. In zijn boek besteedt het FEC daar aandacht aan, en als dusdanig wordt die hernieuwde aandacht voor een ‘universele basis’ verwelkomd, maar niet zonder kritische blik. Het mag niet om vrijblijvend gepraat gaan.

‘Minimumnormen zijn belangrijk omdat, ondanks een formele inzet voor het beginsel van universele dienstverlening, er in de praktijk “armzalige openbare diensten voor arme mensen” kunnen zijn; debatten over toegang moeten gericht zijn op kwaliteit voor iedereen, niet alleen op het vangnet van een residuele voorziening.’ (FEC 2018: 14)

Wel erkent het FEC de gelijkenis van zijn benadering voor een vernieuwing van de essentiële economie met het recent gelanceerde idee van *Universal Basic Services* (UBS). Maar ondanks gedeelde uitgangspunten vallen ze niet zomaar samen. De UBS-benadering zou tekortschieten onder meer omdat zij zich niet zou inlaten met de ondernemingsmodellen waarmee verstrekkers (zullen) werken. De voorstellen zouden ook te weinig aandacht hebben voor de maatschappelijke machtsbalans en te veel verwachtingen stellen in een welwillende politiek, wat vandaag net een probleem is.²¹ Het is daarom wellicht niet toevallig dat het FEC in de formulering van zijn centrale uitgangspunten spreekt van ‘toegang tot basisdiensten van goede kwaliteit’ (zie boven), terwijl de website nog spreekt van universele basisdiensten.

De kritiek werd evenwel geformuleerd op basis van de eerste voorstellen voor UBS die in 2017 gepubliceerd werden door het Social Prosperity Network aan het University College London²². Sindsdien werd erop verder gewerkt, onder meer met medewerking van Anna Coote, hoofdonderzoeker van de ook in Londen gevestigde New Economics Foundation, wat blijkt uit een reeks nieuwe publicaties.²³

In een recente door FEC gepubliceerde paper vat Coote de UBS-benadering samen ter vergelijking met de FE-benadering. ‘Diensten’ worden gedefinieerd als ‘collectief gegeneerde activiteiten die het algemeen belang dienen’. Zij worden onderscheiden van goederen, maar goederen en infrastructuur zijn wel ‘intrinsiek voor diensten in alle behoeftendomeinen’. ‘Basis’ duidt dan op ‘activiteiten die essentieel en voldoende zijn om mensen in staat te stellen in hun behoeften te voorzien’. Dat gaat niet gewoon om

'het absolute minimum om te overleven, maar wat nodig is om deel te nemen en te bloeien'. En 'universeel' geeft het idee aan 'dat alle burgers en/of inwoners recht hebben op voorzieningen die voldoende zijn om in hun behoeften te voorzien, ongeacht hun vermogen om te betalen' (Coote 2020: 1-2).

Het mag duidelijk zijn dat FE en UBS elkaar overlappen, zowel in praktische termen als wat gedeelde waarden betreft over wat het belangrijkste is voor de samenleving en hoe een duurzame toekomst opgebouwd kan worden. Zo verwijst ook UBS als fundering naar de *capability*-benadering van Sen en Nussbaum.²⁴ Verder baseren beide zich op alledaagse ervaringen en hanteren ze een pragmatische, maar wel systemische benadering bij het ontwerpen en implementeren van verandering. Het belangrijkste verschil is de focus van UBS op het 'providentiële' domein, wat slechts een gedeelte van de essentiële zone beslaat (zie boven). De reden is dat de wortels van UBS in sociaal beleid, duurzame ontwikkeling en de welvaartsstaat van na WOII liggen, terwijl de eerste referentie voor FE de infrastructurele voorzieningen zijn die vanaf eind 19de eeuw ontstaan.

Dat verklaart wellicht waarom FE meer gefocust is op de businessmodellen van bedrijven, terwijl UBS meer openstaat voor de mogelijkheden van non-profitorganisaties. *'Collectieve vormen van verstrekking zonder winst oogmerk vermijden inefficiënties die routinematig voortkomen uit marktprocessen: inflexibele contracten, hogere transactiekosten en morele gevaren die optreden wanneer winstprikkel worden gecombineerd met ongelijke kennis op markten.'* (Coote 2020: 6) De UBS-benadering wil daarom graag het voorstel van sociale licenties voor alle providers adopteren. En hoewel daarmee het belang van de overheid duidelijk is, benadrukt ze ook het belang van een machtsverschuiving naar lokaliteiten en servicegebruikers. Coote besluit:

'Hoewel de UBS-agenda zich tot nu toe concentreerde op een bepaald aanbod van diensten in het providentiële domein, zouden de principes die in het kader zijn ingebed en de algemene aanpak evenzeer toegepast kunnen worden op nutsvoorzieningen, parken, bibliotheken, afval en recycling, straatverlichting - overal waar collectieve (overheid) interventies nodig zijn om te garanderen dat in ieders behoefte wordt voorzien en om de controle door de inwoners, alsook de kwaliteit, toereikendheid en gelijke toegang te waarborgen. Het is niet hetzelfde als FE, maar de synergieën zijn sterk.' (Coote 2020: 7)

Waar beide benaderingen elkaar ook in vinden is in een kritiek op de groeiende roep om een universeel basisinkomen — *Universal Basic Income* (UBI) — dat onvoorwaardelijke contante betalingen aan iedereen voorstaat als een 'oplossing' voor problemen van armoede en ongelijkheid. UBS is expliciet ontstaan als een alternatief daarvoor.

'De weg naar vrijheid en veiligheid is volgens ons niet alleen geld, maar ook meer en betere openbare diensten: voordelen in natura die worden gefinancierd door middel van belastingheffing, waarvan iedereen afhankelijk is en die de meesten als vanzelfsprekend beschouwen (totdat er iets misgaat).' (Coote 2020: 2)

Het FEC benadrukt dat voorstellen voor een UBI te eenzijdig focussen op inkomen en zo op keuzemogelijkheden op de markt. Daarbij negeren ze de bredere voorwaarden voor welzijn die mee bepaald worden door een structureel georganiseerde verstrekking van basisdiensten. Een engagement voor UBI moet daarom in ieder geval in balans staan met een engagement voor een vernieuwing van essentiële voorzieningen.²⁵

Het bredere plaatje

Tot nu hebben we geprobeerd om de FE-benadering zo goed als mogelijk voor te stellen vanuit de publicaties van het FEC. Tot slot willen we die benadering toetsen aan enkele bredere vragen omtrent economische vernieuwing. Hoe verhoudt FE zich ten opzichte van andere benaderingen?

Duurzaamheidstransitie en degrowth

We zagen al dat de agenda van FE 2.0 wil inzetten op een duurzaamheidstransitie, waarbij het belang van zowel technische als sociale innovaties benadrukt wordt. Het *hoe* is evenwel nog vaag, maar een nieuwe paper daarover staat nog voor dit jaar aangekondigd.²⁶ In ieder geval herkent men zich in de agenda van Kate Raworths donuteconomie die ecologische grenzen verbindt met sociale doelstellingen. Dat wordt vertaald naar FE 1.0 als een blijvend onderdeel van FE 2.0. Als strategie gaat het erom dat het nastreven van ‘sufficiënte’ collectieve voorzieningen opportuniteiten inhoudt voor het nastreven van ecologische sufficiëntie – een visie die gedeeld wordt met UBS. Daar zijn verschillende argumenten voor. De verduurzaming van voorzieningen kan efficiënter aangepakt worden via collectieve systemen dan via individuele consumptie. Bovendien genereren voldoende collectieve voorzieningen een grotere gelijkheid, wat een rem zet op statusconsumptie.

Verder zijn collectieve voorzieningen ook kosteneffectief, iets waar ook *degrowth*-onderzoekers op wijzen.²⁷ Het klassieke voorbeeld is de kost van de Amerikaanse gezondheidszorg in vergelijking met die in Europese landen. Punt is dat een goed leven gerealiseerd kan worden zonder een verdere groei van het bbp, mits doorgedreven herverdeling. Zoals we zagen vertrekt ook het FEC vanuit een kritiek op een economisch beleid dat bbp-groei als focus heeft. Het wil zich evenwel niet verbinden met de beweging voor *degrowth*.

Punt is dat een goed leven gerealiseerd kan worden zonder een verdere groei van het bbp, mits doorgedreven herverdeling.

‘Meer optimistisch is dat FE 1.0 een hoofdonderdeel is van de oplossing voor FE 2.0 omdat het ons in staat stelt om degrowth, waarvan het puritanisme een beperkte electorale aantrekkingskracht heeft, gedeeltelijk te omzeilen. Het doel moet niet zozeer degrowth zijn als wel een verandering in de samenstelling van de consumptie in de richting van collectief verstrekte koolstofarme basisdiensten, van zorg voor volwassenen tot bibliotheken; wat

[...] *past bij de waarde die burgers hechten aan sociale infrastructuur.*' (FEC 2000c: 6)

Burgers vinden sociale dienstverlening inderdaad belangrijk, maar recente surveys wijzen wel op een belangrijke culturele verschuiving die bij Europese burgers plaatsvindt ten aanzien van wat ze belangrijk vinden als levensperspectief. Zo vinden burgers in de meeste landen, wanneer ze voor de keuze geplaatst worden, milieubescherming belangrijker dan groei.²⁸ Verder geniet een *degrowth*-perspectief, wat een vereenvoudigd en rustiger leven inhoudt, een lichte voorkeur boven een sociaal geregeld leven, maar ver boven een technologisch gedreven groeiscenario.²⁹ De studie wijst er wel op dat wellicht een combinatie van perspectieven de meeste burgers kan aanspreken. Punt is dat het nastreven van goede sociale voorzieningen niet in tegenspraak hoeft te zijn met een cultureel verhaal van 'ontgroeien'.

Zo vinden burgers in de meeste landen, wanneer ze voor de keuze geplaatst worden, milieubescherming belangrijker dan groei.

Van herverdeling naar predistributie

Het FEC pleit duidelijk voor een realistische economische agenda, ook al kan die in vergelijking met het neoliberal beleid 'radicaal' genoemd worden. De vraag is echter of daarbij het bestaande

economische kader toch niet teveel bevestigd wordt. Zo wordt de bedrijfseconomische logica van marktspelers die een surplus nastreven niet fundamenteel in vraag gesteld; hij moet vooral in balans gebracht worden met maatschappelijke vereisten. Is het niet nodig om meer fundamenteel afstand te nemen van het gangbare aandeelhoudersmodel? Blijft dat geen aanjager van fundamenteel onduurzame groei, ook al worden de dividenden naar beneden toe bijgesteld?³⁰ Hoe staat het FEC daarbij tegenover de *not-for-profit*-beweging van bedrijven die het gerealiseerde surplus volledig in maatschappelijke doelstellingen wil steken?³¹

Voor de vernieuwing van de essentiële dienstverlening wordt in belangrijke mate gerekend op de overheid, die daartoe geherfinancierd moet worden, wat een belastinghervorming tot een eerste vereiste maakt. Dat gaat over belastingen zowel op inkomsten als op vermogen, wat vanuit het oogpunt van herverdeling zeker nodig is. Maar hoe staat het FEC ten opzichte van meer radicale hervormingsvoorstellen die een meer directe toegang van burgers tot productief vermogen beogen?³² Zo pleit Raworth (2017) voor een economie die verdelend is vanuit de manier waarop ze ontworpen is (*distributive by design*). Vormen van 'predistributie' van hulpbronnen zijn dan belangrijker dan herverdeling van inkomsten naderhand.

Meerdere economieën

Zoals hoger uitgewerkt werd, volgt het FEC de opvatting dat er meerdere economieën zijn en dat het daarom niet opgaat te spreken over 'de' economie. De vraag is echter of het zelf de blik niet verengt tot het gemonetariseerde deel ervan. Zo merkten we al op dat bij de opsomming van economische zones de kerneconomie wel vermeld en in de

tabel opgenomen werd, maar zonder enige uitleg. Het begrip *core economy* komt van de Amerikaanse economieprofessor Neva Goodwin.

‘De kerneconomie is waar huishoudens en gemeenschappen hun interne economische activiteiten van productie, distributie, consumptie en hulpbronnenbeheer uitoefenen. [...] het is moeilijk te vermijden om de kritisch belangrijke economische activiteiten van de kernsfeer te erkennen, waaronder het opvoeden van kinderen, het verzekeren van voedsel, het onderhouden van huizen, de zorg voor zieke individuen en het organiseren van vrije tijd en andere hulpbronnen.’ (Goodwin 2018: 17)

Naar schatting vindt wereldwijd ca. 50 procent van de geleverde arbeid binnen die sfeer plaats. De eerste term die we bij kerneconomie in de tabel van FEC aantreffen is evenwel ‘niet-economisch’. Veel van haar activiteiten staan nochtans in directe relatie tot de ‘essentiële economie’. Hoe ziet het FEC die relatie? En welke rol kan die eventueel spelen in het FE-project? We komen er niet meer over te weten dan wat in de tabel staat en dat getuigt niet direct van een erkenning van het belang ervan. Wellicht speelt hier de Britse achtergrond van David Camerons *Big Society*, wat blijkt uit het laatste vakje: ‘Wanneer de staat zich terugtrekt, probeer het met vrijwilligers’.

Het belang van de kerneconomie wordt bijvoorbeeld wel erkend door de eveneens Britse New Economics Foundation, die net daarom pleit voor een betere ondersteuning ervan.³³ Hoe verhoudt de FE-benadering zich meer algemeen tot de voorstellen om zorg tot centraal economisch principe te nemen die net vertrekken vanuit de erkenning van het belang van nabije zorg?³⁴ Als er meerdere economieën erkend worden, is het dan ook niet belangrijk om naar wenselijke vormen van complementariteit te zoeken, ook al ligt de eigen focus op de essentiële economie?

In dezelfde lijn kunnen we ons afvragen hoe het FE-voorstel zich verhoudt tot burgerinitiatieven. Het FEC pleit voor het opzetten van lokale innovatieve experimenten, maar dat is net waar ook vele burgerinitiatieven mee bezig zijn. Voor zover ze een bedrijfseconomische vorm aannemen waarmee ze op de markt actief zijn zoals coöperaties, of een andere vorm van rechtspersoonlijkheid zoals non-profitorganisaties in de zorgsector, worden ze vernoemd in de FE-benadering. Maar zuiver *commons*-initiatieven vallen in de zone-indeling onder de kerneconomie en blijven aldus onderbelicht. Vooral omdat de bottom-up samenwerking met burgers in het FE-voorstel als belangrijk geduid wordt, rijst de vraag welke plaats dergelijke burgerinitiatieven krijgen. Ook omdat municipalistische stromingen als te beperkt worden gezien vraagt dit om uitklaring. Als basis voor deze vraagstelling willen we erop wijzen dat burgers niet alleen goede voorzieningen willen, maar ook vrijheid en autonomie in de manier waarop ze zich organiseren. Hoe ziet het FEC die balans? Hopelijk brengen de nieuwe studies over burgerschap en het boek dat daaraan gewijd is daarover nieuwe inzichten.³⁵

Bondgenootschappen

Dat brengt ons direct bij het pleidooi van het FEC voor allianties van verschillende soorten spelers. Naast overheden op verschillende niveaus worden ‘intermediaire instituties’ genoemd. We veronderstellen dat daarmee vooral grote middenveldorganisaties bedoeld worden als vakbonden, mutualiteiten en milieubewegingen. Hoe breed worden die allianties echter gezien? Is er plaats voor de coöperatieve beweging en de *commons*-beweging, voor culturele spelers, voor kleinere nieuwsoortige maatschappelijke en/of economische actoren? Wie zijn uiteindelijk de deelnemers aan een ‘sociaal-ecologisch pact’?

Dit zijn vooral vragen die de verdere discussie over economische alternatieven voor een echte duurzaamheidstransitie wil bevorderen.³⁶ Naar onze appreciatie raakt de FE-benadering ‘essentiële’ elementen aan die in het kader van een dergelijke transitie op korte termijn aangepakt moeten worden. En als dusdanig zou het voor beleidsmakers belangrijk zijn om er kennis van te nemen. Maar de richting van transformatie ligt ons inziens verder dan wat het voorliggende pleidooi voor de essentiële economie gezegd wil hebben.

Bio

Jef Peeters is wetenschappelijk medewerker aan het Centrum voor Sociologisch Onderzoek aan de KU Leuven, groep Sociaal Werk en Sociaal Beleid. Hij publiceerde *Een veerkrachtige samenleving* (2010) en *Veerkracht en burgerschap* (2015). Hij is lid van denktank Oikos.

Literatuur

- Barbera, F. & Jones, I.R. (2020). *The Foundational Economy and Citizenship: Comparative Perspectives on Civil Repair*. Bristol, UK: Policy Press.
- Barbera, F., Negri, N. & Salento, A. (2018). From individual choice to collective voice. Foundational economy, local commons and citizenship. *Rassegna Italiana di Sociologia*, 49(2), 371-397.
- Bassens, D. & De Boeck, S. (2020, 11 mei). *Gebruik de essentiële economie als motor voor de sociaal-ecologische transitie*. Knack. https://www.knack.be/nieuws/belgie/gebruik-de-essentiële-economie-als-motor-voor-de-sociaal-ecologische-transitie/article-opinion-1597687.html?cel_hash=44700534c18f50c4ad08740d9c1b02e2c9906957&utm_source=Newsletter-11/05/2020&utm_medium=Email&utm_campaign=Newsletter-RNBVUKN&
- Bentham, J., Bowman, A., de la Cuesta, M., Engelen, E., Ertürk, I., Folkman, P., Froud, J., Johal, S., Law, J., Leaver, A., Moran, M., Williams, K. (2013). Manifesto for the foundational economy. CRESC Working Paper No. 131. Manchester: Centre for Research on Socio-Cultural Change. <https://foundationaleconomy.com.files.wordpress.com/2017/01/wp131.pdf>
- Coote, A. (2015). *People, planet, power. Towards a new social settlement*. London: New Economics Foundation. https://b.3cdn.net/nefoundation/eafb0135c69d8a9152_yum6bt9zh.pdf
- Coote, A. (2020). *Universal Basic Services and the Foundational Economy*. Foundational Economy Collective: Working Paper No. 7. <https://foundationaleconomy.com/publications/>
- Coote, A. & Goodwin, N. (2010). *The Great Transition: Social justice and the core economy*. nef working paper 1. London: New Economics Foundation. <https://neweconomics.org/2011/10/>

- great-transition-social-justice-core-economy/
- Coote, A, Kasliwal, P. & Percy, A. (2019). *Universal Basic Services: Theory and Practice. A literature review*. London: UCL Institute for Global Prosperity. https://ubshub.files.wordpress.com/2019/05/ubs_report_online.pdf
- Coote, A. & Percy, A. (2020). *The Case for Universal Basic Services*. Cambridge: Polity.
- Debels, A., Holemans, D. & Peeters, J. (2020). Een ecologische kijk voorbij de welvaartsstaat. In D. Holemans (Red.). *Het Ecologisch Kompas* (pp.83-108). Berchem: EPO.
- Drews, S., Antal, M. & van den Bergh, J. (2018). Challenges in assessing public opinion on economic growth versus environment: considering European and US data. *Ecological Economics*, 146, 265-272.
- Duffy, S. (2018). Basic Income or Basic Services. Centre for Welfare Reform. <https://centreforwelfarereform.org/library/basic-income-or-basic-services.html>
- Foundational Economy Collective (2018). *Foundational Economy: The Infrastructure of Everyday Life*. Manchester: Manchester University Press.
- Foundational Economy Collective (2020a). *What Comes after the Pandemic? A Ten-Point Platform for Foundational Renewal*. <https://foundationaleconomycom.files.wordpress.com/2020/03/what-comes-after-the-pandemic-fe-manifesto-005.pdf>
- Foundational Economy Collective (2020b). *2020 Manifest voor de essentiële economie*. https://foundationaleconomycom.files.wordpress.com/2020/04/manifesto-for-the-foundational-economy_dutch-version-002.pdf
- Foundational Economy Collective (2020c). *The foundational approach*. <https://foundationaleconomycom.files.wordpress.com/2020/08/fe-approach-2020.pdf>
- Goodwin, N. (2018). There is more than one economy. *real-world economics review*, No 84, 16-35. <http://www.paecon.net/PAEReview/issue84/Goodwin84.pdf>
- Gough, I. (2019). Universal Basic Services: a theoretical and moral framework. *Political Quarterly*, 90(3), 534-542.
- Hickel, J. (2020). *Less is More. How degrowth will save the world*. London: William Heinemann.
- Institute for the Future (ITF) (2017). Universal Basic Assets: A manifesto for a more equitable future. <https://www.iftf.org/uba/>
- Maclurcan, D. & Hinton, J. (2014, 1 oktober). Beyond capitalism: not-for-profit business ethos motivates sustainable behaviour. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/sustainable-business/2014/oct/01/for-profit-capitalism-selfish-unsustainable-behaviour-inequality>
- Moati, P. (2019, 22 november). L'utopie écologique séduit les Français. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/idees/article/2019/11/22/philippe-moati-l-utopie-ecologique-seduit-les-francais_6020062_3232.html
- Moati, P., et al. (2020). *Les perspectives utopiques des Français*. L'ObSoCo, Paris. <https://lobsoco.com/les-perspectives-utopiques-des-francais-au-temps-du-covid-19/>
- Moore, H.L. & Collins, H. (2020). *Towards prosperity: Reinvigorating local economies through Universal Basic Services*. London: UCL Institute for Global Prosperity.
- Nussbaum, M. (2012). *Mogelijkheden scheppen. Een nieuwe benadering van de menselijke ontwikkeling*. Amsterdam: Ambo/Anthos.
- Peeters, J. (2019a). Economie in meervoud. Deel I – Economische diversiteit. *Oikos*, 90, 4-18.
- Peeters, J. (2020, 5 augustus). Zorg moet centraal staan in de economische heropbouw. *Knack*. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/zorg-moet-centraal-staan-in-de-economische-heropbouw/article-opinion-1626009.html>
- Praetorius, I. (2015). *The Care-Centered Economy: Rediscovering what has been taken for granted*. Heinrich Böll Foundation, Publication Series Economy + Social Issues, 16. Berlin. <https://www.boell.de/en/2015/04/07/care-centered-economy#:~:text=The theologian Ina Praetorius answers this question in,the way today's economy and society are organized>
- Raworth, K. (2017). *Donut economy. In zeven stappen naar een economie voor de 21^e eeuw*. Nieuw Amsterdam.
- Social Prosperity Network (2017). *Social prosperity for the future: A proposal for Universal Basic Services*. London: UCL Institute for Global Prosperity. <https://www.ucl.ac.uk/bartlett/igp/social-prosperity-network>

Noten

1. Cf. Foundational Economy Collective 2020b; Bassens & De Boeck 2020.
2. Bentham et al. 2013.
3. <https://foundationaleconomy.com>
4. In Vlaanderen maken enkele onderzoekers van Cosmopolis Centre for Urban Research (VUB) deel uit van het collectief. Zie Bassens & De Boeck 2020.
5. Barbera & Jones 2020. We konden dit boek nog niet raadplegen voor deze bijdrage.
6. Het thema van economische diversiteit was onderwerp van deel I, Peeters 2019.
7. In handelszaken is een 'franchise' een methode van zakendoen waarbij een ondernemer (de franchisenemer) een contract sluit met de eigenaar van een handelsnaam (de franchisegever) die de franchisenemer het recht geeft om tegen betaling een zaak met die handelsnaam te exploiteren. Een 'sociale franchise' gaat daarentegen over een overeenkomst tussen een bedrijf en de samenleving (via zijn vertegenwoordigende instituties).
8. Een uitvoeriger beschrijving en toegang tot een 'Activity classification guide' op: <https://foundationaleconomy.com/activity-classification/>
9. Dit is de vertaling van de regel *We must love one another or die*, laatste regel van strofe 8 uit het gedicht September 1, 1939 van W.H. Auden (1907-1973).
10. Zie bijv. Nussbaum 2012.
11. Zie voor Polanyi o.a. Peeters 2019a.
12. FEC 2018: 81-83.
13. FEC 2020c: 6-9.
14. FEC 2018: 130; FEC 2020c: 9.
15. FEC 2018: 130-153; zie ook FEC 2020c: 11-13.
16. Lokale beslissingen bieden ook niet noodzakelijk garantie dat ze niet ten voordele van extractie door een kleine groep zijn. Zie: Barbera, Negri & Salento 2018.
17. Zie <https://foundationaleconomy.com/the-foundational-economy-and-citizenship/>
18. FEC 2020c: 16. Een vroegere versie van een dergelijke checklist biedt FEC 2018: 157-158.
19. Die vraag werd ook in Vlaanderen gesteld door elf media en denktanks, waaronder Oikos, onder de noemer 'Beter Na Corona'. Zie: <https://www.facebook.com/BeterNaCorona/>
20. Dit punt moet een antwoord bieden op de migratie uit Noord-Afrika en het Midden-Oosten.
21. FEC 2018: 123-126.
22. <https://ubs-hub.org/>
23. Coote, Kasliwal & Percy 2019; Gough 2019; Coote & Percy 2020; Coote 2020; Moore & Collins 2020.
24. Zie bijv. Gough 2019.
25. FEC 2018: 121-123. Een interessante visie op het debat tussen UBI en UBS biedt Duffy 2018.
26. 'Serious About Green', zie FEC 2020c: nt. 3. Verder is er via de website een presentatie beschikbaar: 'The Challenge of Foundational Renewal' (2020).
27. Zie bijv. Hickel 2000.
28. Drews, Antal & van den Bergh 2018.
29. Moati 2019; Moati et al. 2020.
30. FEC spreekt van een kapitaalopbrengst van 5% als normaal tegenover de 10% die thans verwacht wordt.
31. Zie bijv. Maclurcan & Hinton 2014.
32. Zo lanceerde het Californische Institute for the Future (2017) het idee van 'Universal Basic Assets'. We gaan daar niet verder op in.
33. Coote & Goodwin 2010; Coote 2015.
34. Praetorius 2015; Peeters 2020. We hopen daar later een apart artikel aan te besteden.
35. We moeten er eerlijkheidshalve op wijzen dat de Italiaanse tak van het FEC al een studie over de betekenis van *commons* voor de FE-benadering publiceerde: Barbera, Negri & Salento 2018.
36. Daarom werd er ook naar verwezen in het Oikos-boek *Het ecologisch kompas*, waarin gepleit wordt voor een sociaal-ecologisch pact. Zie: Debels, Holemans & Peeters 2020.